

ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЧРЕЗ НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Весела Марева – докторант

*катедра „Социални дейности“, Медицински факултет, Тракийски университет – гр. Стара Загора, 6000, България
vesela.mareva@gmail.com*

Абстракт

Съвременните темпове на развитие на системите за средно и висше образование се характеризират с динамика, която изисква образователната система да бъде обогатена с иновативни форми и методи на обучение, което трябва да доведе до повишаване на качеството на учебния процес. Докладът анализира гражданската култура на младите хора в България, идентифицира нуждите и включва нови подходи и теми в модули за обучение по гражданско образование.

Ключови думи: гражданско образование, неформално образование, социално приобщаване

Въведение

Темата за гражданското образование на младите хора е актуална в днешните условия. Съвременното общество във все по-голяма степен се характеризира с глобализация и информационна натовареност. В тази среда е необходимо младият човек да се ориентира като проявява критичност и самостоятелно мислене.

Както споделя Румен Василев в своята статия, „Образованието, възпитанието и натрупването на обща и правна култура е продължителен процес и на всички ни е ясно, че е невъзможно човек да живее независимо от влиянието на обществото, а по-скоро обратното.“

В този смисъл, именно гражданското образование е насочено към процеса на социализация на младите хора в съвременните условия, а неформалното образование е начин това да се случи чрез подкрепящи методи, които не присъстват във формалното образование и семейството. Програмите за обучение в сферата на гражданското образование и правата на човека се реализират от 2001 г., като санкция на Съвета на Европа. „Образование по правата на човека“ означава образование, подготовка, повишаване на осведомеността, информация, практики и дейности, които целят, чрез снабдяване на обучаващите се със знания, умения и разбиране, както и чрез развитие на техните отношения и поведение, да дадат възможност на обучаващите се да допринасят за изграждането и защитата на универсална култура по права на човека в обществото, с оглед насърчаването и защитата на човешките права и фундаменталните свободи.

Националната образователна програма осъществява активни дейности по повишаване на гражданската активност на младежите на територията на област Стара Загора, чрез неформални образователни подходи. Една от възможностите за обучение в гражданско образование се реализира в Международен младежки център открит и действащ от 2014 година. Като иновативен модел на работа, центърът развива и популяризира неформалното образование сред младежи, включително такива в риск, в неравностойно положение и/или с различна етническа принадлежност. В своята практика, се привличат застрашените от социално изключване младежи чрез включването им в развлекателни дейности, а постепенно и в обучителни модули. По този начин се цели ефективно социално включване на уязвимите групи младежи и повишаване на гражданската култура на младите хора.

Под „гражданско образование“ авторът поддържа определението, което го характеризира като политическа социализация на подрастващите или познаването на техните права и задължения. Чрез настоящето изследване се стреми да бъде установена

гражданската култура на младежите, имайки предвид характеристики като възраст, етнос, социален и икономически статус.

Настоящото проучване, резултатите от което са предмет на насотящата разработка е провокирано от интензивните процеси на социализация на младите хора, които в съвременния динамичен свят стават все по – случайни – нито семейството, нито училището предлагат достатъчно социални механизми за подготовка на младите хора. Неформалното образование се стреми да задоволи необходимостта от развиване на социални умения и компетенции у младежите по достъпен за тях начин, явявайки се един подпомагащ семейството и училището фактор. Насърчаването на младите хора да участват активно в социалния и политически живот е приоритет както на европейско, така и на национално ниво.

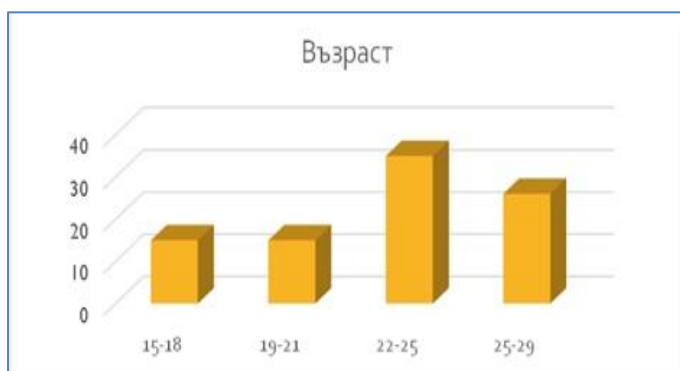
Този приоритет провокира автора да изследва нивата на гражданска култура на младежите на възраст между 15 и 29 години на територията на област Стара Загора.

В резултат от проучването беше определена необходимостта от активни дейности по гражданско образование в сферата на неформалното образование. Въпреки, че темата се разглежда във формалното образование, преките наблюдения и резултати от проучвания сочат, че резултатите са незадоволителни. Авторската цел е да се идентифицират нуждите на младежите и чрез иновативни подходи да се реализира целенасочено преподаване по гражданско образование в сферата на неформалното образование като своеобразен подкрепящ елемент на учебната програма в училищата и университетите. В изпълнение на тази цел бе подготвено и осъществено анкетно проучване сред 92 младежи, живущи на територията на област Стара Загора, с цел определяне гражданската култура на младите хора, идентифициране на нуждите и включване на нови подходи и теми в обучителните модули по гражданско образование.

Обхват, профил и цел

Настоящото изследване предоставя информация за 92 младежи на възраст между 15 и 29 години, живущи на територията на област Стара Загора и цели да определи гражданската им култура чрез тематичен въпросник, разделен в три части.

Обхванати са млади хора от различни етноси и с различен образователен и социален статус. Основната част от анкетираните са участващи в дейностите на Международен младежки център в Стара Загора. Настоящият доклад се основава на отговорите на анкетни карти, попълнени от респондентите и обобщени от автора.

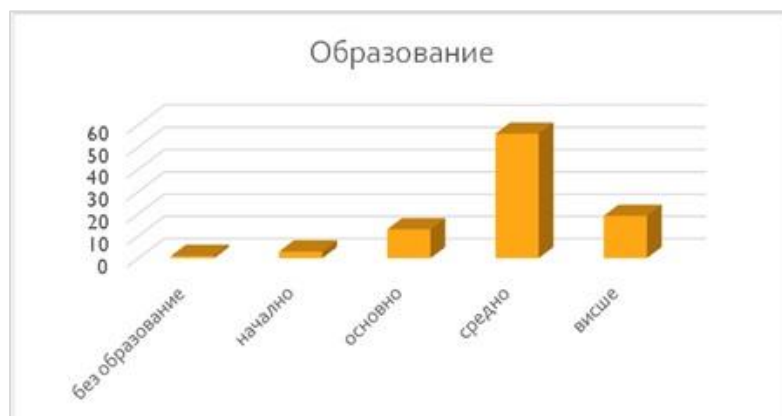
По отношение на етническата принадлежност, 85,6 % от анкетираните младежи на възраст между 15 и 29 години се самоопределят като българи, 11,9 % като роми, а останалите са маркирали друго.

**Възрастово разпределение на анкетираните*

Възрастовото разпределение е направено на база българското законодателство. По смисъла на Закона за младежта, "младежи" са лица на възраст от 15 до 29 години

Science & Technologies

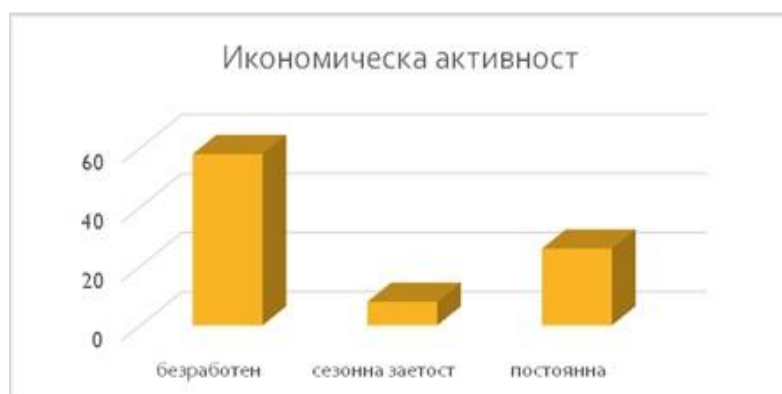
включително. За нуждите на проучването, възрастовата група на младежите е разделена от авторите в 4 категории, обхващащи годините между 15 и 18, 19- 21, 22 – 25 и 25 – 29. По отношение на настоящето изследване, 16 % от анкетираните са на възраст между 15 и 18 години, същият е броят и на младежите между 19 и 21 години, 38 % са на възраст между 22 и 25 години, а 28% влизат в категория между 25 и 29 години.

образованост.

По отношение на образователния статус, 20,6 % от анкетираните са с висше образование, 60,8% със средно, а останалите 18,6 процента с основно или по – ниско ниво на

**Образователен статус на анкетираните*

**Икономическа активност на анкетираните*

По показател икономическа активност, 63 % от анкетираните младежи на възраст между 15 и 29 години, живеещи на територията на област Стара Загора са безработни, а 36,9 % са постоянно или сезонно заети. Същевременно близо 70% от младите хора разчитат на доход от работна заплата на домакинството, за едва 6,5% основен доход са социални помощи, а 23 %

споделят, че нямат никакви доходи. Високият процент на младежите, разчитащи на доходите на домакинството се формира на база фактът, че голяма част от тях са в ученическа или студентска възраст и съжителстват със своите родители.

Обобщено, профилът на анкетираните е младежи от български произход на възраст между 15 и 29 години, които са икономически неактивни и в по – голямата си част със средно образование.

Данните показват, че мнозинството от респондентите влизат в профила на т.нар. NEETs – феноменът на младите хора, които не учат, не работят и не се обучават. Младите хора в групата на NEETs се характеризират с ясно очертан социално-демографски профил. Мнозинството са със средно или по-ниско образование, живеят предимно в малки населени места, повече от половината принадлежат към малцинствените етнически групи. Образованието е социално-демографската характеристика, която определя в най- голяма степен попадането или непопадането

сред NEETs. В състава на групата влизат както лица с всички образователни степени, така и такива без образование

Въпросите от първата част на анкетата целят да установят каква е гражданската грамотност на целевата група. Те са насочени към съдържанието на основни понятия, свързани с формата на държавно управление и държавно устройство, законодателния механизъм, основите на административното, наказателното и гражданското право на Република България. Чрез тези въпроси се цели да се установи в каква степен участниците в проучването имат познания, които улесняват осъществяването на правата и задълженията им като граждани. Възможността на гражданите да участват в управлението на държавата – на централно или местно ниво – както и възможността за участие в избори за държавни органи, предполагат умения и познания в посочените по-горе области. Те са свързани с търсенето и обработването на информация, касаеща функционирането на държавните органи и уреждането на отношенията между държавните органи и гражданите – права и задължения на гражданите и на държавните органи. Наред с това, са необходими познания и умения за упражняване на субективните права, тоест познания за най-честите процедури, които гражданите трябва да извършват – съставяне на документи, съобразяване със срокове, общуване с компетентните органи и др.

Гражданската грамотност е от съществено значение за пълноценното участие на гражданите в процесите на развитие на демократичното общество. Посредством тази грамотност се цели изолирането на възможността за манипулиране на гражданите при изграждане на позицията им по съществените обществени въпроси, както и възможността за нарушаване на принципа на прозрачност, чиито основен пазител е именно гражданското общество. Гражданското образование съдържа в себе си знанията, уменията и компетентностите на младите хора относно правата и задълженията им като граждани, устройството и функциите на държавните и европейски институции. Необходимо е да се отбележи, че през последните години придобиването на гражданска грамотност не се ограничава до занятията, придобити във формална образователна среда, но и уменията и компетентностите, които могат да бъдат придобити в различна, неформална образователна среда. Както отбелязват Стойков и Илиева тренингите са един от методите за възпитаване на етническа толерантност, така необходима както за формалното, така и за гражданското образование.

Пълноценното участие на младите хора в демократичните процеси е обусловено от множество принципи, чието зачитане започва от разбирането и осъзнаването им, и се извърши най-лесно чрез повишаване на тяхната гражданска грамотност, чрез обучения, образователни курсове, брошури и рекламно-информационна дейност, която сведения за нивото на гражданската грамотност, към които са насочени и въпросите от настоящата анкета.

Втората част на анкетата има проучвателен характер и цели да установи съществуващите настроения сред анкетиранияте млади хора на територията на област Стара Загора относно участието на България в европейските интеграционни процеси и желанието на младежите за активно участие в демократичния живот на Европейския Съюз.

Третата част е под формата на контролни въпроси, насочени към проучване на

мнението на младежите и осведомеността им относно правовата система в страната ни.

Резултати от изследването

Обобщените и анализирани данни в настоящия доклад обхващат млади хора, с които работи „Международен младежки център за работа с деца и младежи в риск“ в гр. Стара Загора. Представените в доклада данни не претендират за общовалидност в рамките на по-широка съвкупност от млади хора изобщо, за национална или друга представителност.

По отношение на базовите въпроси в анкетата, резултатите от проучването сочат, че младите хора на възраст между 15 и 29 години имат основна гражданска грамотност и са запознати с формата на държавно управление и държавно устройство, законодателния механизъм, основите на административното, наказателното и гражданското право на Република България.

Нивото на гражданско образование на младите хора включва определен набор от основни знания и умения. Теоретичното равнище, на което се преподава във формалното образование пренебрегва неговата практическа насоченост и приложен характер, което води до редица грешки при интерпретирането на въпросите и последващите резултати от анкетното проучване. Що се отнася до държавното управление и устройство, по – голяма част от младите хора от област Стара Загора са запознати с функционирането на държавните органи. Въпреки това тенденцията при младежите е за трупане на знания без разсъждение по посочени въпроси и липса на интерпретация. На въпроса „Ако някой ми дължи пари и не ми ги връща, мога да...“, 14,1 % от анкетираните смятат, че биха могли да потърсят помощ от органите на полицията, 81,5% са посочили, че могат да търсят дължимото чрез съд, а за 2,2% е нормално да употребят сила, за да получат обратно своите пари.

17,3 % от младите хора смятат, че ако един човек е неграмотен, той не би могъл да потърси правата си в съда. 30,4 % са на мнение, че неграмотността няма да им позволи да станат народни представители. 50% от анкетираните са посочили верния отговор, според който липсата на образование би им попречила да придобият свидетелство за управление на МПС.

На въпроса „Ако извърша нещо, което е забранено от закона, без да съм знаел...“, 3 % от анкетираните са посочили, че незнанието оправдава закононарушителите. 21,7% считат, че незнанието им гарантира наказание под предвидения минимум, а 71,7% са посочили, че незнанието им не би ги оправдало.

Първата част от анкетата показва, че младите хора имат базови знания и притежават гражданска грамотност по въпросите за държавното управление и устройство на Република България. Националните статистики сочат, че въпреки наличието на знания, младите хора са неактивни. Национално представително изследване сочи, че половината от младите хора в страната изчерпват участието си в политическите процеси единствено с гласуване по време на избори, а 40% от младите се определят като аполитични.

Втората част на анкетата цели да проучи съществуващите настроения сред младите хора относно европейските интеграционни въпроси и мястото на България в международен контекст. Общите настроения сред младите хора за гражданската инициативност са за нещо „безсмислено и губене на време“, което от своя страна се явява сериозна заплаха за демократичните механизми. На въпроса „Смятате ли, че

България трябва да продължи да членува в ЕС?“, 70,6% от младежите са отговорили позитивно, според 10,8% страната ни трябва да излезе от Съюза, 18,5% заявяват несигурност по отношение на този въпрос. Сходни са резултатите при запитването дали повече ползи или повече загуби носи на страната ни членството в ЕС. Несигурността в изразеното мнение на младежите говори за ниско ниво на информираност по отношение на членството на страната ни и самата същност на интеграционните процеси. Непознаването на структурата, функциите и принципите на ЕС води до негативни нагласи и липса на доверие у европейските институции и скептицизъм относно бъдещето на Обединена Европа. 18,5% от младите хора считат, че до 2030 Европейският съюз ще се е разпаднал, 40,2% са на мнение, че част от днешните държави-членки ще са напуснали съюза, но той ще се е запазил и ще е продължил своето развитие. Едва 14,1 % от анкетиранията младежи твърдят, че през 2030 година Европейският съюз ще е прераснал в единна „европейска държава“, а 27% нямат мнение по въпроса. Едва 41,3% от гражданите на възраст до 29 години имат доверие у институциите на ЕС, 17,4 % от младежите заявяват, че нямат доверие, а 41,3% нямат мнение по въпроса. Сходни са резултатите и на въпроса дали Съюзът е достатъчно демократичен. 68,5% от младежите считат, че не са достатъчно запознати с функциите на отделните европейски институции.

Анкетното проучване сочи, че нивата на информираност на младежите до 29 години по отношение на европейските интеграционни процеси са ниски и липсата на информираност е фактор за негативните настроения на младите хора. Ниската самооценка на анкетиранията е ясен знак за необходимостта от допълнителна подготовка на младежите по въпросите за структурата и функциите на ЕС като цяло и по – задълбочено изучаване на институциите на Съюза.

Третата част на анкетата включва контролни въпроси, целящи да проучат мнението и познаването на нормативната уредба от младите хора. Контролните въпроси подкрепят тенденциите за липса на доверие и достатъчна информираност на младите хора у основни институции и документи.

Изследваната съвкупност е от млади хора на възраст между 15 и 29 години, живущи на територията на област Стара Загора, като голяма част от тях са неактивни в своята социална и гражданска активност. Въз основа на събраната и обработена информация могат да бъдат направени следните изводи:

1. Респондентите имат сравнително добра представа за статута и начина на функциониране на държавата. Теоретичната основа, която притежават младежите се оказва недостатъчна за активирането на неактивните млади хора. Знанията, които те придобиват в сферата на формалното образование имат нужда и от практическа подкрепа. Във институциите на формалното образование обществото създава условия за усвояване от подрастващите поколения на систематизирани знания, които следва да бъдат свързани с практиката и реалните условия на живот в страната ни. Гражданското образование е в основата на личностното развитие и подготовката на младия човек за социална реализация чрез познаването, владенето и ползването на човешките права и свободи, съобразени със законите на демократичното общество. Именно това му предназначение изисква практическа насоченост, отговаряща на потребностите на младите хора.

2. В изследваната съвкупност доминират негативните настроения спрямо структурата, функциите и процесите в Европейският съюз. Като една от основните

причини за негативизма на младежите е недостатъчната информираност по темата. Негативните тенденции се отчитат и във връзка с гражданската активност сред младите и липсата на заинтересованост. В резултат на тези тенденции се наблюдава и декларирано недоверие в европейските институции.

3. Ясно изразена е нуждата от поднасяне на информацията на достъпен за младите хора език. Специализираната терминология и непознатите за тях термини затрудняват разбирането на материята, което е предпоставка за наслагване на наблюдавания негативизъм, поради неразбиране. Необходимо е адаптирането на темповете на преподаване спрямо нуждите на целевата група.

Използвана литература:

1. Доклад за младежта, 2014 г. Министерски съвет, стр. 113
2. Закон за младежта, обн. ДВ, бр. 31 от 20.04.2012, допълнителни разпоредби, §1
3. Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващите и младежите, които не работят, не учат и не се обучават (NEETS), 2015 Детски фонд на ООН (УНИЦЕФ)
4. Препоръка CM/Rec(2010)7 на Комитета на министрите към страните-членки по Хартата на Съвета на Европа за образование за демократично гражданство и образование по правата на човека
5. Стойков, А., Илиева М., Тренингът като метод за възпитаване на етническа толерантност у студентите от специалност „Социални дейности“. Международна научна конференция на Асоциацията на професорите от славянските страни „Теория и практика на психолого-педагогическата подготовка на специалиста в университета“, Китен, 2015г.
6. Vasilev, R., 2012 Legal socialization of children in Bulgaria, Trakia Journal Of Sciences, Scientific Serial, Published by Trakia University, Series Social Sciences, Stara Zagora, Bulgaria, Volume 10, Supplement 3, p. 237 – 241.